

Vatroslav Siketić

PRIMJENA PRAVA PATRONATA – IMENOVANJA ŽUPNIKA U ŽUPI SV. BARBARE U BEDEKOVČINI U 20. STOLJEĆU

Vatroslav Siketić
Collegio Pontificio Croato di San Girolamo
Roma

UDK 272-9(497.522Bedekovčina)“19”
322(497.522Bedekovčina)“1913/1937”
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 14.9.2022.
Prihvaćeno: 28.6.2023.
DOI: 10.21857/y14okf80k9

U radu se proučava kanonskopravni institut pravo patronata (*ius patronatus*). Prvi dio rada donosi prikaz povijesnog konteksta nastanka, dokazujući na temelju izvora i relevantne literature da je 12. st. razdoblje kadšto burnih odnosa na relaciji Crkve i države te su spomenuti burni odnosi papâ, carevâ i kraljevâ tijekom “renesanse 12. stoljeća” doveli, uslijed svoje zahtjevnosti, do uspostavljanja spomenutog (kompromisnog) instituta. Prikazana je primjena prava patronata u župi sv. Barbare u Bedekovčini od strane njezina patrona baruna dr. Ambroza Vranyczany-Dobrinovića u razdoblju između 1913. i 1937. godine.

Ključne riječi: crkvena povijest, 12. st., 20. st., pravo patronata, Vranyczany-Dobrinović

Uvod

Razdoblje srednjega vijeka, osobito njegova dijela od početka križarskih pohoda krajem 11. st. pa do pada Carigrada sredinom 15. stoljeća, pruža iznimno bogate izvore za proučavanje pravne kulture te srednjovjekovlju vlastito prožimanje države i Crkve praćeno nerijetkim trzavicama i trenjem koje je pomicalo i državne granice. U suvremenoj hrvatskoj pravnoj povijesti, i u historiografiji, malo je napisano o posebno zanimljivom kanonskopravnom institutu – pravu patronata (*ius patronatus*).¹

¹ “Patronatsko pravo”, *Pravni leksikon*, ur. Vladimir Pezo, Zagreb 2007., str. 1060; “Patronatsko pravo”, *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, sv. 6, ur. Josip Šentija, Zagreb 1980., str. 342; Ferdinando Belaj, *Katoličko crkveno pravo*, sv. 1, Zagreb 1893., str. 190–200; Stjepan Kranjčić, *Otkup pokroviteljstva u Zagrebačkoj nadbiskupiji*, Zagreb 2011. Potrebno je naglasiti da je riječ o doktorskoj disertaciji obranjenoj na Katoličkom bogoslovnom fakultetu 31. svibnja 1952. godine, koja je 2011. godine objavljena kao knjiga.

Uvodno, recimo samo da je institut prava patronata nastao s ciljem dokidanja instituta privatnih crkava i pravnog pojašnjenja uloge vladara prilikom izbora, odnosno imenovanja, crkvenih službenika. Najočitiiji su problemi vezani uz biskupska mjesta.²

Pravo patronata je tijekom svoje povijesti doživljavalo mnoge preobrazbe: od početnog nejasnog smještaja u pravnom svijetu (pripada li civilnom ili crkvenom pravu), preko stabilizacije odnosâ careva, kraljeva i papâ krajem 12. stoljeća, do imovinsko-pravnih problema koji su iskrsnuli kad je Europa carevinâ i kraljevinâ bila na svom zalazu, a otvorilo se doba industrijalaca i magnatâ stvorenih preko noći. Pravo patronata, premda kompromisno u svom začetku, pokazalo se itekako korisnim institutom koji je jamčio i održavanje crkvenih objekata i biranje kandidata koji su bili prihvatljiviji određenoj zajednici. Pravo patronata bilo je podložno raznim utjecajima tijekom svoje gotovo tisućljetne povijesti te ćemo kroz navode o pravu patronata što ih nalazimo u Gracijanovom Dekretu, odredbama Tridentuskog sabora i Zakonika kanonskog prava iz 1917. godine uočiti i teorijske postavke ovog kanonskopravnog instituta i upute za njegovo provođenje u društvenoj svakodnevnici.

Kasno razdoblje prava patronata, nakon objavljivanja Zakonika kanonskog prava 1917. godine, doživjelo je burne promjene jer nova politička karta Europe nije bila blagonaklona ovom drevnom institutu. Osobito se spomenuto isticalo u prodaji i uknjižbi novog vlasnika na nekoć plemićko dobro. "Škakljiv" dio prava patronata uzdrmala je agrarna reforma koja je trajala od 1919. do 1941. godine. Regent Aleksandar Karađorđević njome je nastojao pridobiti seljaštvo koje je u spomenutoj reformi vidjelo način da se domogne dugo priželjkivane obradive zemlje. Dakako, u opseg reforme nije ulazila Srbija. Ukinuti su "svi kmetski i kolonatski odnosi, a veliki su posjednici ekspropriрани uz obvezu naknadne isplate, ali samo vlasnicima koji su državljanji Kraljevstva SHS".³ Kraljevska vlada nastojala je ovakvom reformom primiriti "nezadovoljno republikanski raspoloženo stanovništvo", ograničiti snagu plemstva i industrijalaca koji su počeli zauzimati sve moćnije pozicije te svu zemlju držati u rukama državljana Kraljevine.⁴ Primirivanje seljaštva zasigurno je bio jedan od glavnih ciljeva agrarne reforme jer je "zeleni kadar" (dezerteri) postao izrazito "socijalnorevolucionaran".⁵ Redovite su bile pljačke, paleži, orobljivanje lokalnih bogataša i sl.⁶ Time je vidljiva slojevitost prava patronata jer je upravo agrarna reforma iz 1919. dovela do otvaranja i traženja odgovora na mnoga pitanja s kojima

² "Patronatsko pravo", *Pravni leksikon*, str. 1060; "Patronatsko pravo", *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, str. 342; *Meners Lexicon. Siebente Auflage In vollständig neuer Bearbeitung Mit etwa 5000 Textabbildungen und über 1000 Tafeln, Karten und Textbeilagen*, sv. 9, Leipzig 1928., str. 470.

³ Petra Banić – Ivan Peklić, Agrarna reforma poslije Prvog svjetskog rata i Grkokatolička biskupija. Osvrt na provedbu u sjevernoj Hrvatskoj, *Cris : Časopis Povijesnog društva Križevci*, god. 17, br. 1, Križevci 2015., str. 26.

⁴ Usp. Isto, str. 27.

⁵ Zdenka Šimončić-Bobetko, Agrarna reforma na području Hrvatskog zagorja, Međimurja i Podravine u međuratnom razdoblju (1918-1941), *Povijesni prilozi*, god. 7, br. 1, Zagreb 1988., str. 34.

⁶ Usp. Isto, str. 33–35.

dotada Crkva, a ni država, nisu računale. Stoga ćemo u radu (na temelju arhivske građe pohranjene u Državnom arhivu u Zagrebu i Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu, objavljenih povijesnih izvora te relevantne literature i periodike) nastojati dokazati da je pravo patronata bilo prilagođeno nadarbinskom sustavu te je uslijed socioekonomskih promjena tijekom tridesetih godina prošloga stoljeća ono našlo svoj prirodni kraj na tlu Europe, a što se osobito dobro može vidjeti na primjeru župe Bedekovčina i njezinog patrona baruna dr. Ambroza Vranyczany-Dobrinovića.

Povijesni kontekst razvoja i govor kanonskopравnih dokumenata o pravu patronata

Institut prava patronata nalazi svoje početke u 12. st.,⁷ stoga je potrebno ukazati na određene odrednice dotičnog razdoblja ne bismo li uočili razloge koji su stvorili potrebu ustanovljenja ovog kanonskopравnog instituta. Političku situaciju Europe 12. stoljeća zahtjevno je shvatiti iz današnje perspektive jer period u sredini srednjega vijeka uvelike odudara od šireg povijesnog konteksta u koji se redovito nastoji uklopiti. Pojam srednjega vijeka stoga, u redovito shvaćenom smislu, nije upotrebljiv za govor o povijesnom kontekstu ustanovljenja prava patronata. Dotično vrijeme ne predstavlja prijelaz jer je samo u sebi toliko kreativno i toliko energično da predstavlja pravi *novum* u povijesti Europe.⁸

Dvanaesto stoljeće razdoblje je klimatski optimalnog, izuzetno plodnog, bogatog, razigranog i promišljenog života.⁹ Epoha koja je rodila sveučilišta,¹⁰ ali i vrijeme koje je obilježeno događajima kojih se nerado prisjećamo: križarske vojne,¹¹ progoni Židova, unutarnji ratovi kršćanâ, uzajamna sporenja oko pravog pape i izopćenja kraljeva. Vrenje društva koje je trajalo preko stotinu godina, uzimajući u obzir sve navedene odrednice, najprikladnije se naziva “renesansom 12. stoljeća”.¹²

⁷ Usp. “Patronatsko pravo”, *Pravni leksikon*, str. 1060; “Patronatsko pravo”, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno online URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47036> (zadnje posjećeno 4. studenog 2019.). Hrvatski kanonist Jure Brkan razilazi se s ostatkom literature jer tvrdi da pravo patronata “datira još tamo od 313. god.”. Tvrdnju ne potkrepljuje upućivanjem na literaturu niti se poziva na neki od izvora. Usp. Jure Brkan, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, Makarska 1997., str. 294.

⁸ Usp. Charles Warren Hollister, *The Phases of European History and the Nonexistence of the Middle Ages*, *Pacific Historical Review*, god. 61, br. 1, Oakland 1992., str. 1–22.

⁹ Usp. Jacques Le Goff, *Da li je Evropa stvorena u srednjem veku?*, Beograd 2010., str. 69.

¹⁰ Usp. Jacques Le Goff, *Intelektualci u srednjem vijeku*, Zagreb 2009., str. 104–127; Le Goff, *Da li je Evropa stvorena*, str. 86; David S. Clark, *The Medieval Origins of Modern Legal Education: Between Church and State*, *The American Journal of Comparative Law*, god. 35, br. 4, Oxford 1987., str. 674–675.

¹¹ Nužno je primijetiti da je Crkva nastojala civilizirati viteštvo. Kanaliziranje nasilja i agresivnosti nastojalo se potaknuti kultom djevi i naglašenom pobožnošću prema Djevici Mariji. Usp. Le Goff, *Da li je Evropa stvorena*, str. 73.

¹² Hugh Trevor-Roper, *Успон хришћанске Европе*, Sremski Karlovci – Novi Sad, 2009., str. 158. Sintagma “renesansa 12. st.” predložio je i prvi upotrijebio Charles Homer Haskins u svom kapitalnom djelu *The Renaissance of the Twelfth Century*. Kasniji proučavatelji ovog razdoblja, počevši od velikog Le Goffa, oslanjat će se na njegova gotovo revolucionarna iznahašća i uvide na temelju izvora.

Stoljeće koje posebno promatramo sadrži treći moment povijesnog trijumfa Rima: pravo.¹³ Pravo je u germanskim zemljama kasno došlo do faze kodifikacije te je “teutonsko”, običajno pravo predstavljalo dinamičan dio tadašnje europske legislative. Ustaljen način postupanja, a ne sustavno promišljanje pravnih normi i pravnih čina, vladao je pravnom sferom Europe nakon 476. godine. Prvu obnovljenu implementaciju rimske pravne znanosti učinio je Gracijan te je njegovim opusom omogućena brza i učinkovita evolucija kanonskog prava. O snazi spomenute evolucije (kanonskog prava napose i prava uopće) govori i činjenica da je utemeljitelj sveučilišta u Bologni bio stanoviti Irnerije, ondašnji pravnik.¹⁴ Spomenuta gibanja vodila su specifičnoj (dotad neviđenoj) profesionalizaciji prava.¹⁵ Odnose koji su vladali među osobama, kako fizičkim tako i pravnim, valjalo je jasno urediti. Vladari potiču razvoj teritorijalnog prava s ciljem uspostavljanja jednakog pravnog okvira za sve svoje podanike. Sporni dio građanstva su klerici na koje se primjenjuje personalno pravo.¹⁶ Frederic W. Maitland smjelo tvrdi da je upravo 12. st. “najpravnije od svih stoljeća”.¹⁷

Tijekom 12. st. odnosi papâ i careva trajno u pozadini imaju lokalne sukobe na Apeninskom poluotoku koji destabiliziraju papinsku moć i koji uvjetuju papino traženje careve pomoći. Carevi, izabrani na tu poziciju, odgovorni su svom episkopatu, snažnim grofovima i vojvodama – elektorima Svetoga Rimskog Carstva. Uz odgovornost na unutardržavnom području, dinamika vanjskopolitičkih odnosa, osobito prema Bizantu (premda ih redovito nazivaju Grcima), vladarima Sicilije, ratobornim Normanima i moćnoj Lombardiji, oblikovala je odnose careva i papâ jer je politički i teritorijalno oslabljeni papa bio skloniji potpisati ugovore koje je sastavila carska kancelarija. Istovremeno carevi nisu smjeli dopustiti preveliku deterioraciju papinske moći jer bi tada njihova krunidba i zaštitništvo nad Rimom mogli postati politički premalo vrijednim vlasništvom da bi velikim izdacima nastojali zadržati *status quo* na Poluotoku.¹⁸

Rasprostranjivanje ovog kanonskoprogovnog instituta bilo je tim teže jer je u praksi na snazi ostalo “staro pravo privatnog posjeda crkve”.¹⁹ Gracijanov Dekret omo-

¹³ Haskins prenosi tvrdnju Rudolfa von Iheringa (njemačkog pravnik i povjesničara prava) da je Rim triput pokorio svijet. Prvo svojim oružjem, potom svojom Crkvom te, konačno, svojim pravom. Usp. Charles Homer Haskins, *The Renaissance of the Twelfth Century*, Cambridge – London, 1955., str. 193.

¹⁴ Usp. Isto, str. 193–197.

¹⁵ Usp. Susan Reynolds, *The Emergence of Professional Law in the Long Twelfth Century*, *Law and History Review*, god. 21, br. 2, Cambridge 2003., str. 347–366.

¹⁶ Usp. Joseph W. Planck, *The Survival of Roman Law*, *American Bar Association Journal*, god. 51, br. 3, Chicago 1965., str. 259–260. Financijski su od ovakvog stanja najviše profitirali “poduzetnički redovi” jer su se nesmetano bogatili upravo zbog zaštite koju im je pružao kanonskoprogovni status *oratores*. Usp. Bruce Bueno de Mesquita, *Popes, Kings, and Endogenous Institutions: The Concordat of Worms and the Origins of Sovereignty*, *International Studies Review*, god. 2, br. 2, Oxford 2000., str. 99.

¹⁷ Reynolds, *The Emergence of Professional Law*, str. 366.

¹⁸ Usp. Jedin, *Velika povijest Crkve*, sv. 3/2, str. 6–105.

¹⁹ Jedin, *Velika povijest Crkve*, sv. 3/1, str. 478.

gućio je crkvenim sudovima pozivanje na izuzeće od ingerencije svjetovnih sudova. Novina je to koju prvi put susrećemo u ovom stoljeću jer je, primjerice u Engleskoj, sudstvo dotad bilo nedvosmisleno objedinjeno.²⁰ Razdoblje od 12. stoljeća do 1917. godine bogato je izvorima o pravu patronata te nam oni pomažu ocrtati promjene koje je spomenuti kanonskopравни institut doživio tijekom stoljećâ. Uočava se tako da je pravo patronata trovršno: počasno, korisno i otegotno (teretno); da se različito oblikovalo kod određenih europskih naroda (Langobarda, Saksonaca i Germana) zbog njihovih vlastitih pravnih sustava; da je potrebno podsjećati i na zloporabe do kojih dolazi u određenim razdobljima, kao i na mjerodavnost sudova u slučajevima kada treba donijeti presudu u predmetu o pravu patronata.²¹

Gracijanov Dekret udario je temelj sustavnom, znanstvenom proučavanju kanonskog prava. Njegova važnost leži u tome što nastaje upravo u 12. st. – stoljeću nastanka instituta prava patronata. Uz mnoge političke, gospodarske i teološke pretpostavke koje su oblikovale kanonskopравни institut kojim se bavimo, Dekret omogućava uvid u kanonskopravnu terminologiju, shvaćanje i tumačenje smisla sintagme u njezinom početku. Stoga ćemo akcentuirati nekoliko osnovnih crtica koje Dekret iznosi o pravu patronata.²²

Uvodno, kod prvog spomena sintagme stoji napomena da “u nadarbinama, tj. u feudu (...) pravo patronata prelazi s feudom”, osim ako je uz određeni slučaj vezano izuzeće.²³ Nadalje o pravu patronata Dekret govori kao o pravnom dobru koje prelazi na sinove, a ako njih nema, prelazi na daljnju rodbinu koja, ako je u istom stupnju rodbinske veze od pokojnika, zajednički nasljeđuje pravo patronata, odnosno svaka sudjeluje s jednakim dijelom u njemu.²⁴ Istaknuto je da patron ima “svu vlast u crkvi koja još nije posvećena”, ali se isto mijenja od trenutka posvećenja jer tada crkva postaje duhovnim dobrom, postaje “Bogu dana” i kao takva nije pod potpunom vlašću patrona.²⁵ Biskup ima ovlast općenito podijeliti pravo patronata za neku crkvu ako je njezina posebnost “potvrđena od pape”.²⁶ Također, biskupova vlast u crkvi koju je utemeljio proteže se nad duhovnim i materijalnim dijelom vlasništva, odnosno crkve. Ukoliko je utemeljio crkvu na prostoru druge biskupije, utoliko ima pravo

²⁰ Usp. Guy, *Thomas Becket*, str. 159–160; Philippa Byrne, *Non est misericordia vera nisi sit ordinata: Pastoral Theology and The Practice of English Justice*, c. 1100 – c. 1250, doktorska disertacija obranjena na Wadham Collegeu Sveučilišta Oxford, Oxford 2013., str. 202–207.

²¹ Usp. Matthias Stephanus, *Tractatus de jure patronatus*, Francofurti – Lipsiæ, 31701.; Dieter Herman Kemmerichii, *Commentatio de investitura per baculum et annulum, ivre patronatus regio*, lenae 1750.; Robert Owen, *Institutes of Canon Law*, London, 1884.; Oswald Joseph Reichel, *A Complete Manual of Canon Law*, sv. 2, London 1896.; Jean-Louis Demeuran, *L'Église. Constitution – droit public*, Paris 1914.

²² Koristimo izdanje *Decretum Gratiani, emendatum et notationibus illustratum, Incipiens à Cauſa XVI. usque ad finem. Vna cum glossis; Gregorii XIII. pont. max. ivssu editum* (dalje: *Decretum Gratiani*), Venetiis, 1600., a mjesta u Dekretu navodimo koristeći kratice (c – causa, q – quaestio, cn – canon).

²³ *Decretum Gratiani*, c XVI, q I, nota d.

²⁴ Usp. Isto, c XVI, q I, cn LXII, nota e.

²⁵ Isto, c XVI, q II.

²⁶ Isto, c XVI, q II, cn I, nota e.

samo nad materijalnim, svjetovnim dijelom jer je duhovni dio pod vlašću drugog biskupa.²⁷

Pravo patronata opisano je kao ono koje “nije ni samo duhovno niti je samo vremenito”.²⁸ Nije duhovno jer ga može posjedovati laik i jer prelazi na nasljednike, a nije vremenito jer ne može biti prodano. Dekret navodi da nije ni dijelom vremenito, a dijelom duhovno jer je svako od tih prava jednostavno i nije ga moguće dodatno podijeliti (očita je nadahnutost aristotelovskom logikom u cjelokupnom izlaganju materije prava patronata) kako bi se uspješno došlo do nekog hibridnog pravnog termina. Dekret definira pravo patronata kao *spirituali annexum*, tj. ono je pridruženo duhovnom pravu.²⁹

Da bi se odmah spriječilo infinitezimalno cjepkanje udjela u pravu patronata, Dekret upozorava da je ono povezano s imanjem jer “tko je u potpunosti vlasnik” ima pravo patronata, dočim ostali, premda jesu zakoniti nasljednici, ne nasljeđuju udio u pravu patronata.³⁰ Ovime je pravo patronata uglavnom vezano uz nasljednike imanja koje je povezano s dotičnim pravom. Dakako, s obzirom na to da je nužno povezano s određenim materijalnim dobrom, pravo patronata dijeli se među nasljednicima ako im je imanje ostavljeno kao zajedničko dobro u kojemu imaju ravnopravno udjela.³¹

Nekoliko stoljeća nakon nastanka Gracijanova Dekreta, Tridentski sabor (najveći sabor dotad viđen, a prema jednom autoru i “najviše što je Crkva ostvarila od Prvog nicejskog sabora”³²), obradio je pravo patronata na razini koju je tražilo njegovo vrijeme. Saborskim ocima je bilo važno da se i ovaj dio kanonskopravne materije podrobnije razjasni jer su mnogi patroni otpali od katoličke vjere nakon 1517. godine te je bilo potrebno u stanovitoj mjeri revidirati postojeće pravne odredbe i odgovoriti na novonastala pitanja. Sadržajno, Sabor nastoji dati adekvatan pravni okvir ocrtavajući u razmjerno grubim crtama glavne odrednice prava patronata.³³ Kasniji pravni tekstovi će ga preuzeti te će tijekom narednih stoljeća promijeniti, doraditi,

²⁷ Usp. *Isto*, c XVI, q V.

²⁸ *Isto*, c XVI, q VII, cn XXVI, nota a.

²⁹ Usp. *Isto*.

³⁰ Usp. *Isto*, c XVI, q VII, cn XXVI, nota a.

³¹ Usp. *Isto*, c XVI, q VII, cn XXXVI, nota a.

³² Adolphe Tardif, *Histoire des sources du droit canonique*, Paris 1887., str. 68.

³³ Glave tematiziraju naredne elemente prava patronata: ustanovljenje prava patronata, ovlasti patrona nakon utruća njegove privilegije, dužnosti patrona s obzirom na crkvu i bogoslužje, odnosi supatronâ kad je pravo patronata podijeljeno između više uživatelja, preostali patronat i njegovo daljnje zbrinjavanje, uvjeti za odbijanje određenih kandidata, uvjeti za predlaganje kad je pravna osoba posjednik prava patronata, udaranje kaznama ekskomunikacije i interdikta (zabrane bogoslužja) za one koji neovlašteno i protivno kanonskim propisima prenose pravo patronata, određuje pogodnosti koje patron ima pravo uživati prilikom posjeta te određuje što s pravima patronata koja sežu iz vremena kad im se ne zna nastanak. Usp. *Decreta sacrosancti concilii Tridentini. ad svos quæque titulos secundum Iuris methodum redacta, adiunctis declarationibus, autoritate Apostolica editis, quæ habentur in quatuor volumine decisionum novissimarum Rotæ Romanæ* (dalje: *Decreta sacrosancti concilii Tridentini*), prir. Petrus Vincentius de Marzilla, Vallisolei 1618., titulus XIII, caput I, super caput X, str. 200–213.

obogatiti i preciznije definirati određene stavke koje je Koncil, misleći poglavito o univerzalnoj Crkvi, odredio kao pravni okvir za sve katolike.

Glava 16. navodi i vremenski rok koji biskup ima na raspolaganju da imenuje prikladne klerike upraviteljima crkava: deset dana ili rok koji sam odredi. Dodaje da je biskupu slobodno uzeti u obzir i druga imena koja su opisana kao prikladna te da smije javno pozvati i ispitati koga smatra prikladnim. Pravo ispitivanja u ovom slučaju nije vezano isključivo uz biskupa, već je dano i pokrajinskoj sinodi.³⁴ O spomenutoj glavi očitovala se Kongregacija koncila. Spominje, što je nama radi prava patronata kojeg uživaju plemići laici potrebno istaknuti, da se pravo patronata koje je dvotrećinskim dijelom u rukama laikâ, a u jednoj trećini u rukama crkvenjakâ³⁵ treba voditi po posebnim propisima, osobito ako je posrijedi nadarbina “koja ima skrb dušâ” kao svoju sastavnicu.³⁶ To je osobito važno za župe jer je Koncil jasno odredio da svi koji bi htjeli preuzeti župničku službu i s njom povezanu nadarbinu moraju obavezno položiti župnički ispit. Dodano je da od istoga nisu oslobođeni ni oni koji su postigli visoke akademske naslove.³⁷

Glava 20. govori o dvjema situacijama. Prva je ona u kojoj je biskupu pridržano imenovanje za određenu župnu crkvu, a druga je situacija u kojoj samo imenovanje vrši netko drugi, tj. kad imenovanje nije pridržano biskupu. Prilikom predlaganja i izbora kandidatâ u prvom slučaju, biskup treba imenovati onoga koga patron smatra “časnijim među provjerenima”. Druga situacija nije toliko jednostavna jer ako imenovanje nije pridržano samom biskupu, već ga vrši netko drugi, biskup treba “između časnih odabrati časnijeg”. Takva primjena je moguća kod onih nadarbina koje su vezane uz službe pridržane klericima, ali kad je posrijedi nadarbina čiji posjednici mogu biti laici, biskup ne smije imenovati nekoga tko se nakon provjere nije pokazao prikladnim za službu. Nema spomena o potrebnoj časti. Dodana je kasnija opaska da je potrebno, ako pravo patronata nije u cjelini vlasništvo jedne osobe, postići “dogovor između onih koje predlažu”. Situacija u kojoj bi sinodski istražitelji zaključili da je netko prikladniji od ostalih trebala bi se riješiti tako da biskup imenuje onoga koga su istražitelji proglasili prikladnijim.³⁸

Tijekom 14. sjednice Koncila izričito je raspravljano o pravu patronata te je glava 1. naslovljena “O pravu patronata”, a ona glasi: “Nitko, koje god časti bilo crkvene bilo svjetovne, iz bilo kojeg razloga, neće pravo patronata izmoliti ili moći dobiti ili zadobiti, osim ako će crkvenu nadarbinu ili kapelu na novo utemeljiti i izgraditi ili već izgrađenu, koja je pak ostala bez dostatne zadužbine, prikladno obdariti

³⁴ *Decreta sacrosancti concilii Tridentini*, titulus II, caput XVI, str. 25.

³⁵ Korišten je pojam *ecclesiasticus*, a ne pojam *clericus*, stoga odabiremo prevesti dotični pojam pojmom “crkvenjak”, a ne pojmom “klerik”.

³⁶ *Decreta sacrosancti concilii Tridentini*, titulus II, super caput XVI, str. 25–26.

³⁷ Poimence su nabrojani: doktori i licenci teologije ili kanonskog prava te oni koji su na javnom sveučilištu postigli neki akademski stupanj. Usp. Isto.

³⁸ Isto, titulus II, caput XX, str. 32-35.

od svojih vlastitih i naslijeđenih dobara. U slučaju pak utemeljenja ili obdarivanja na ovaj način, ustanovljenje pripada biskupu i nikom drugom nižem.”³⁹ Određena tumačenja su nam od velike važnosti jer ih donosi sam Koncil. Tako primjerice o zadobivanju prava patronata jasno stoji da se to odnosi na “buduće stjecanje pravâ patronata”, a nipošto o onima koja su postojeća.⁴⁰ Zaštićena su i osnažena prava biskupa time što je njima pridržano pravo osnivanja svih budućih nadarbina, tj. podjeljivanje pravâ patronata.

Glava 2. i uz nju dodano pojašnjenje određuju odnose između nositelja prava patronata, patrona i mjesnog biskupa. Patronu nije dopušteno nekome dodijeliti nadarbinu bez da se prethodno savjetovao s biskupom, odnosno da je kandidat za dotičnu nadarbinu propisno predstavljen mjesnom biskupu.⁴¹ Inzistira se na formulaciji “mjesni biskup” jer bi u protivnom patroni mogli predstaviti kandidate bilo kojem biskupu te tako zaobići mjesnog biskupa i na određeno mjesto, osobito župu, postaviti nekoga s kim mjesni biskup ne može ili ne želi surađivati.

Kasnije ćemo vidjeti važnost glave 3., odnosno njezinu ozbiljnu primjenu. Spomenuta glava bavi se brigom oko “podjeljivanja sakramenata” te održavanjem crkvene imovine (pokretne, nepokretne, ruha i svetog posuđa) koja je patronima osobito stavljena na brigu. Dopisi NDS-a navode imovinu redom kako ju općenito spominje i Tridentski sabor, što će biti jasno kad ćemo pobliže promotriti slučajeve imenovanja župnikâ u Bedekovčini i tražene inventarne popise.

Nastanak odlukâ usko je vezan uz promijenjene odnose u Europi. Protestantizam jača te njemački plemići u velikom broju pristaju uz novi nauk, stoga je i Sabor trebao prikladno reagirati. Doduše, valja primijetiti da car, kraljevi i kraljevine uživaju izuzeće s pravima patronata nad katedralama, tj. biskupijama.⁴²

Naredan veliki korak u razvoju kanonskog prava učinio je rimski prvosvećenik Benedikt XV., papa velike svjetske tragedije,⁴³ proglašivši na Pedesetnicu 1917. prvi Zakonik kanonskoga prava. Dotada je kanonsko pravo bilo raštrkano, razbacano diljem zbirki odlukâ rimskih prvosvećenika, sabora (i ekumenskih i pokrajinskih), sinoda, presuda sudištâ Rimske kurije i pojedinih odluka koje su služile kao presedanska rješenja. Kodifikacijom kanonskog prava dovršen je, slobodno rečeno, proces započet s Gracijanovim Dekretom u davnom 12. st. jer je tek sada kanonsko pravo bilo sustavno, cjelovito i jasno izloženo te predano čitavoj Crkvi na korištenje. Zakonik je stupio na snagu naredne (1918.) godine. Pravu patronata Zakonik iz 1917. posvetio je četvrto poglavlje (*De iure patronatus*) treće knjige (*De Rebus*). Poglavlje sadrži kanone 1448.-1471. koji, počevši od naravi prava patronata, objašnjavaju sve elemente vezane uz ovaj kanonskopравни institut.

³⁹ *Decreta sacrosancti concilii Tridentini*, titulus XIII, caput I, str. 200.

⁴⁰ Isto, titulus XIII, super caput I, str. 200–201.

⁴¹ Usp. Isto, titulus XIII, caput II i super caput II, str. 201.

⁴² Usp. Isto, titulus XIII, caput V, str. 208.

⁴³ Natpis na njegovu spomeniku u Istanbulu.

Pravo patronata opisuje kao “zbir povlasticâ” koje su dodijeljene “katoličkim osnivačima crkve, kapele ili nadarbine”.⁴⁴ Opisuje ga se kao stvarno ili osobno, ovisno o tome je li vezan uz koju stvar ili se odnosi izravno na osobu, te kao crkveno, laičko ili miješano, ovisno o tome tko je nositelj nekog prava patronata.⁴⁵ Kanon 1463. navodi da “predložena osoba mora biti prikladna”, tj. treba imati sve potrebne kvalitete na dan predlaganja. Isključeno je dakle predlaganje osobe koja bi tek postigla sve potrebne kvalitete za neku crkvenu službu.⁴⁶ Ordinariju se preporučuje da se raspita, po potrebi i tajno, o osobi koja je predložena, što je prijepis odluke Tridentskog sabora o predloženim osobama.⁴⁷ Ukoliko patron ne iskoristi svoje pravo u predviđenom vremenskom roku, utoliko gubi pravo predlaganja za spomenuti slučaj, ali se ono ponovno aktivira prilikom idućeg kanonskog ispražnjenja službe na koju polaže pravo patronata.⁴⁸

Zakonik navodi da onaj tko je legitimno predložen, a pokazao se prikladnim, prihvativši prijedlog “ima pravo na” kanonsku investituru, tj. uvođenje u službu.⁴⁹ Kasnije u radu ćemo ukazati na to jer Nadbiskupski duhovni stol (dalje: NDS) u Zagrebu inzistira na preciznoj pravnoj terminologiji u dopisci vezanoj uz pravo patronata.

Doneseni su i slučajevi u kojima može doći do gašenja, ukinuća prava patronata: 1) odreknućem patrona, 2) opozivom prava patronata od Svete Stolice, 3) otpisom mjerodavne crkvene vlasti protiv prava patronata, 4) prekidom stvari na koju se pravo patronata odnosi ili ako se utrne obitelj, rod, krvna linija kojoj je prema dokumentu utemeljenja pridržano pravo patronata, 5) suglasnošću patrona da crkva ili nadarbina bude slobodnog, izbornog ili regularnog predlaganja i 6) simonijskim prijenosom prava patronata na drugoga.⁵⁰

Posljednji kanon ovog poglavlja ujedno je i najstroži jer on tvrdi da “ako Sveta Stolica dopusti predlaganja kandidata za kanonski upražnjenu crkvu ili nadarbinu, time ne nastaje pravo patronata, a pravo predlaganja mora biti podvrgnuto strogom tumačenju”.⁵¹ Ovakvom teškom formulacijom koja ne daje za pravo uspostavljanje novih prava patronata čak ni Svetoj Stolici “u konkordatima ili van konkordatâ”⁵² jasno navodi na zaključak da, ukoliko se i vrhovna crkvena vlast ograničila u pogledu prava patronata, utoliko je namjera zakonodavca očito išla u smjeru nepovratnog ukidanja prava patronata.

⁴⁴ *Codex iuris canonici. Pii X pontificis maximi iussu digestus Benedicti papae XV auctoritate promulgatus* (dalje: *Codex iuris canonici*), Neo-Eboraci, 1918., kan. 1448.

⁴⁵ Usp. *Codex iuris canonici*, kan. 1449.

⁴⁶ Isto, kan. 1463.

⁴⁷ Usp. *Codex iuris canonici*, kan. 1464.

⁴⁸ Usp. Isto, kan. 1465.

⁴⁹ Isto, kan. 1466.

⁵⁰ Usp. *Codex iuris canonici*, kan. 1470.

⁵¹ Isto, kan. 1471.

⁵² Isto.

Pravo patronata nad župom Komor (Bedekovčina) 1913.–1938.

Radi ukazivanja na kompleksnost primjene prava patronata, osobito u njegovoj završnoj etapi, onoj pred Prvi svjetski rat, a i zbog ukazivanja na uključenost prostora, koje danas obuhvaća Republika Hrvatska, u srednjoeuropska gibanja i u sudi-oništvo u srednjoeuropskoj, zapravo europskoj pravnoj tradiciji, donosimo primjer posljednjih dvaju imenovanja župnika župe Komor (Bedekovčina) prema pravu patronata što ga je uživao posjednik Bedekovčine (Gornje) i s njim povezane poteškoće oko zemljišta.⁵³ Spomenutu župu i njezina patrona odabrali smo jer barun dr. A. Vranyczany-Dobrinović predstavlja izdanak drevne plemićke obitelji koja uspješno prati svoje rodoslovno stablo sve do dalekih stoljeća tijekom kojih je oblikovano pravo patronata, a sama obitelj je posjedovala imanja diljem današnje Republike Hrvatske te je njezin trag više negoli očit u dokumentima. Također, spomenutu župu i razdoblje odabrali smo jer na dinamičan način prikazuje slojevitost našeg predmeta (prava patronata) kao pravne stvarnosti koja nije u isključivoj nadležnosti ni crkvenih ni svjetovnih sudova i sudaca.

Vjekoslav Noršić tvrdi da je pravo patronata nad spomenutom župom sv. Barbare u Bedekovčini posljednji član drevne loze Bedekovića (Koloman pl. Bedeković) prodao "Ljudevitu Galyffu za 36000 for. a ovaj opet 1886. Dru. Viktoru bar. Vranyczany-u za 110.000 for. Viktora bar. Vranyczanya naslijedi sin mu dr. Ambroz, koji je danas kolator župe".⁵⁴ Barun dr. A. Vranyczany-Dobrinović (1886.–1940.) je kao gospodar Bedekovčine Gornje posljednji iskoristio pravo patronata nad dotičnom župom 1913. i 1931. godine.

Posljednja dva primjera predlaganja svećenika za župničku službu prema pravu patronata u župi Bedekovčina upućuju na niz pravnih poteškoća s kojima su se susreli tadašnji župnici i patron uslijed agrarne reforme i prodaje zemljišta opterećenog patronatom.

Ljeto 1913. je započelo burno jer je župnik Antun Gladki preminuo 5. srpnja⁵⁵ u Rojiću, što je brzo javljeno NDS-u u Zagrebu. Već 7. srpnja NDS u dopisu dr. Ivanu Gjurancu, podarhiđakonu i župniku u Zlataru, daje jasne upute o postupanju u novonastaloj situaciji. Naglašeno je da je potrebno odvojiti pokojnikovu imovinu od crkvene, zadužbinske i nadarbinske te svu navedenu imovinu povjeriti "privremeno na čuvanje" Franji Pongracu, tada kapelanu u Sv. Križu Začretju. Odmah je nužno provjeriti stanje blagajni, a mogući manjak treba se prijaviti i nadoknaditi iz

⁵³ Tijekom nastanka arhivskog gradiva pojmovi Bedekovčina i Komor koriste se kao sinonimi, ako ne i kao istoznačnice, jer pečat župe ima naziv "Komor", da bi kasnije, tijekom dvadesetih godina prošloga stoljeća bio promijenjen u "Bedekovčina". Danas je župa službeno poznata kao župa Bedekovčina, te ćemo stoga u ovom dijelu rada koristiti dotični naziv. Pridjevak "Gornja" služi razlikovanju od Donje Bedekovčine (također imanje i dvorac u Hrvatskom zagorju, nedaleko Gornje Bedekovčine).

⁵⁴ Vjekoslav Noršić, *Povjest župe sv. Barbare u Bedekovčini. 1726.-1926.*, Samobor 1926., str. 9–10.

⁵⁵ Napis u *Katoličkom listu* navodi da je Antun Gladki preminuo u nedjelju 6. srpnja. Usp. Crkvene vijesti, *Katolički list*, god. 64, br. 28, Zagreb, 1913., str. 334.

pokojnikove imovine.⁵⁶ Spomena o kontaktiranju patrona u dvorcu u Bedekovčini Gornjoj nema premda bi bilo smisleno da mu i osobno bude javljeno o novonastaloj situaciji, odnosno o početku procesa predlaganja novog župnika.

NDS je 10. srpnja, svega pet dana nakon preminuća A. Gladkog, raspisao natječaj za župničko mjesto u Bedekovčini. Javila su se četvorica kandidata čija su imena potom dostavljena barunu dr. A. Vranyczanyju. Uloga mu je opisana ovim riječima: trebao je “što prije jednoga između molitelja predložiti za župnika u Komoru”.⁵⁷

Vidljivo je iz samog sadržaja pisma da svega nekoliko godina prije proglašenja prvog Kodeksa kanonskog prava patron ima ograničeno pravo predlaganja. Barun, patron, ne predlaže kandidate zagrebačkom nadbiskupu po svojoj volji, već dobiva popis imena onih koji su se javili na natječaj koji je raspisao NDS i koji su kao takvi postali natjecatelji za župničko mjesto. Između natjecatelja patron odabire jednog te ga potom službeno predlaže zagrebačkom nadbiskupu za župničko mjesto. Dotičnog svećenika nadbiskup potom imenuje župnikom. Nakon obavijesti o imenovanju, svećenika se poziva u Zagreb da položi župničku prisegu i da primi kanonsku investituru. Vatroslav Crnajšek, jedan od kandidata za župničko mjesto u Komoru, 25. srpnja piše NDS-u s molbom da mu bude dodijeljena nadarbina u Komoru “naslovljena na presvijetlog gospodina baruna”.⁵⁸ Situacija je doskora postala zahtjevnijom od jednostavne formulacije ove molbe.

Svećenici su uživali i pomoć lokalnog stanovništva prilikom aplikacije na određeni natječaj. Podroban izvještaj o nerijetko otegotnim okolnostima donose nam dva pisma: jedno upućeno V. Crnajšku, a drugo upućeno nadbiskupu Jurju Posiloviću. Crnajšku se njegov, prema naslovu “Dragi Nacek!” i sadržaju pisma, dobar poznanik obraća tvrdeći da nije “nikada nijednog seljaka niti molio da [ide, op. a.] za Tebe Barona moliti, a jošte manje da sam u tu svrhu koga podkupio”. Stjepana Kovačića, jednog od svećenika čije se ime nalazi na popisu koji je dostavljen barunu Vranyczany-Dobrinoviću, pismo uvelike ocrnjuje. Pripisuje mu se slanje “deputacije” seljaštva barunu, štoviše, njegove simpatizere se opisuje kao “skrajnju fukaru koja je Kovačiću služila”. Reakcija je to na Kovačićevo ocrnjivanje Crnajška, čemu se autor u samom pismu izričito čudi: “Svak se upravo čudi da može jedan svećenik tako nisko pasti”. Evidentno je da su borbe za nadarbine povezane sa župama bile dovoljan povod za nemile sukobe među klerom. Crnajšek je optužen od strane nekih seljaka sklonih Kovačiću da ima devetero djece i da je tjedno tripot sa župljanima na sudu. Sukob je uzeo maha te su lokalni plemići i zagrebački nadbiskup uvučeni

⁵⁶ Dopis NDS-a dr. Ivanu Gjurancu od 7. srpnja 1913., u: NAZ (NDS), 4631/1915, dopis br. 4215; Dopis NDS-a Franji Pongracu od 19. rujna 1913., u: NAZ (NDS), 4631/1915; Crkvene vijesti, *Katolički list*, god. 64, br. 33, Zagreb, 1913., str. 393; Dopis Ivana Gjuranca NDS-u od 22. srpnja 1913., u: NAZ (NDS), 4639/1915, dopis br. 177; Dopis državnog nadodvjetnika u Zagrebu NDS-u, u: NAZ (NDS), 4631/1915, dopis br. 9188.

⁵⁷ Dopis NDS-a barunu A. Vranyczany-Dobrinoviću od 9. kolovoza 1913., u: NAZ (NDS), 4639/1915, dopis br. 4970/1913.

⁵⁸ Molba V. Crnajška NDS-u od 25. srpnja 1913., u: NAZ (NDS), 4639/1915.

u svađu. Crnajšek je “za protektore imao sve samu aristokraciju”. Kovačića pak nije podržavao, prema pismu, nitko osim “mužke kortešacije”, a u Bedekovčini je bio više negoli u Sigetcu, svojoj tadašnjoj župi. Navodno se u Zagrebu odvio razgovor između nadbiskupa Posilovića i baruna Vranyczany-Dobrinovića za koji se autor ovoga pisma jako zanima, a osobito ga zanima što je Crnajšek u dotičnom razgovoru u povjerenju prenio sam nadbiskup.⁵⁹ Pismo Crnajšeka nadbiskupu Posiloviću donosi prijepis pisma poslanog Kovačiću (u kojemu Crnajšek opovrgava sve što mu Kovačić stavlja na teret te zahtijeva njegovu javnu ispriku) i molbu nadbiskupu za opovrgavanjem “objede g. Kovačića” da je Crnajšek podmitio seljake. Moli se nadbiskupovo posredovanje i očekuje se njegov čim brži odgovor.⁶⁰

U međuvremenu je Barunov prvi odgovor došao do zagrebačkog nadbiskupa. Predložio je za imenovanje Teodora Madjerića, tada kapelana u Nedelišću, trećeg na popisu koji mu je poslan početkom kolovoza. NDS je dopisom o tome obavijestio Madjerića koji je pozvan da dođe položiti “župničku prisegu i primiti kanonsku investituru za napomenutu župu”.⁶¹

Dolazi do izražaja uloga lokalne zajednice, seljaštva u Barunovom pravu predlaganja kandidata za župničko mjesto u Komoru. Naime, župljani župe Komor su tijekom listopada 1913. upravnili molbu nadbiskupu Posiloviću.⁶² Župljani izričito mole da Stjepan Kovačić bude imenovan župnikom u Bedekovčini. Potpisnici tvrde da su njih “do šezdesetorica” otišli barunu Vranyczany-Dobrinoviću da se dogovore te da se i on založi za Kovačića kod nadbiskupa. Kovačiću osobito hvale “dobru ćud i susretljivost”, a baruna gotovo optužuju navodeći da im nije “odmah obećao” ispuniti njihovu molbu uzevši si vremena za razmatranje stvari. Barunova obrana da on “slabo poznaje ikojeg od gosp. Kandidata” ublažena je tvrdnjom da je voljan “učiniti, što goder se bude dalo”. Barun je napadnut zbog predloženog imenovanja Madjerića iz potpisnicima “nepoznatih razloga”. Kasnije je Madjerić odbio imenovanje za župnika župe Bedekovčina zbog druge župe, njemu prikladnije iz osobnih razloga. Adresat se mijenja te u pismu odjednom počinje obraćanje NDS-u. Župljani mole da “blagoizvoli (...) Ambrozu baronu Vranyczany (...) preporučiti imenovanje za župnika nam veleč. gosp. Stjepana Kovačića, sada župnika u Sigetu”.⁶³ Župljani

⁵⁹ Pismo upućeno V. Crnajšek 19. rujna 1913. iz Mača [nečitak potpis], u: NAZ (NDS), 4639/1915.

⁶⁰ Pismo V. Crnajšeka nadbiskupu Jurju Posiloviću, u: NAZ (NDS), 4639/1915.

⁶¹ Dopis NDS-a Teodoru Madjeriću od 27. rujna 1913., u: NAZ (NDS), 4639/1915, dopis br. 5878.

⁶² Ukupno je potpisano 79 imena i prezimena. Neki se rukopisi ponavljaju. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, 1910. godine je općina Bedekovčina brojila 7690 stanovnika, tako da potpisnici predstavljaju otprilike 1% stanovništva na dotičnom prostoru. Usp. Popis stanovništva općine Bedekovčina 1910. godine, *Državni zavod za statistiku*, dostupno online: <https://www.dzs.hr/> (zadnje posjećeno 4. studenog 2019.).

⁶³ Molba župljana župe Komor u Bedekovčini, u: NAZ (NDS), 4639/1915. NDS obavijestio je baruna Vranyczany-Dobrinovića da je Madjerić 9. listopada 1913. bio u Zagrebu, ali da nije položio župničku prisegu jer da će “vjerojatno dobiti župu Podgorača u Slavoniji koja mu radi njegovih rodbinskih prilika više odgovara”. Barun je zamoljen da “izvoli što prije predložiti drugog svećenika za župnika u Komoru”. Dopis NDS-a barunu A. Vranyczany-Dobrinoviću, u: NAZ (NDS), 4639/1915, dopis br. 5878.

župe Komor vrše pritisak na baruna preko nadbiskupa i preko NDS-a. Nije im dovoljan usmeni izraz barunove dobre volje i naklonosti, već se javljaju višoj crkvenoj vlasti ne bi li ona usmjerila barunovu odluku u smjeru povoljnom za župljane. Barun će odgovoriti NDS-u krajem listopada. Dobro je upućen u svoja prava⁶⁴ te uljudnim načinom implicitno upozorava da rok počinje teći od trenutka kad patron dobije obavijest, tj. kad pismo stigne do njega.⁶⁵

Patron je iskoristio svoje pravo patronata te predložio Noršića za župnika u Komoru, svećenika čije ime nije bilo na popisu natjecatelja koji je NDS dostavio patronu. Proći će svega nekoliko dana dok 30. listopada 1913. Noršiću, tada “duhovnom pomoćniku u Maču”, ne stigne dopis o imenovanju. Pozvan je što prije doći u Zagreb “položiti župničku prisegu i primiti kanonsku investituru za napomenutu župu”.⁶⁶ Jedan od njegovih takmaca za župničko mjesto u Bedekovčini – V. Crnajšek – kasnije će biti župnik u susjednoj župi Mače.⁶⁷

Dopis podarhiđakonu i župniku u Zaboku, dr. Ivanu Gjurancu, sastavljen je na dan Noršićevog polaganja prisega i primanja kanonske investiture, 6. studenog 1913. godine. Gjuranec je obaviješten te mu je dotično dano “na znanje i ravanje”. Treba, na temelju poziva koji mu je istovremeno upućen, prisustvovati “predaji župe Komor novomu župniku”. Uz dr. Gjuranca predaji župe dužni su prisustvovati i crkvene starješine te zastupnik patrona. Zapisnik o predaji moraju sastaviti, ovjeriti potpisima i dostaviti NDS-u. Naglašeno je da trebaju sastaviti i poslati inventarne popise zatečenog stanja crkvene, nadarbinske i zadužbinske imovine.⁶⁸

NDS se osobito dugo bavio imovinom župe Bedekovčina.⁶⁹ Patron, odnosno njegov zakonski zastupnik, redovito je supotpisnik svakog službenog dokumenta koji se bavi imovinom Župe, a koji se upućuje NDS-u. Analiza ovog “problema” prema arhivskom gradivu omogućava uvid u niz detalja kojima se patron (ne)izravno

⁶⁴ Barun je doktorirao pravo u Zagrebu te je i kao pravnik bio upoznat s nizom elemenata povezanih s pravom patronata jer je na tadašnjoj Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu bilo nezamislivo studirati pravo bez studiranja kanonskog prava. Usp. Dalibor Čepulo, Matija Mesić i Pravoslavna akademija u Zagrebu – djelatnost na akademiji, nastava povijesti i kanonskog prava (1856.–1874.), *Časopis za suvremenu povijest*, god. 29, br. 3, Zagreb 1997., str. 466.

⁶⁵ Pismo baruna A. Vranyczany-Dobrinovića nadbiskupu Posiloviću od 26. listopada 1913., u: NAZ (NDS), 4639/1915.

⁶⁶ Dopis NDS-a Noršiću od 30. listopada 1913., u: NAZ (NDS), 4639/1915, dopis br. 6533. Vijest o imenovanju Noršića župnikom u Bedekovčini objavljena je i u *Katoličkom listu*. Usp. Crkvene vijesti, *Katolički list*, god. 64, br. 46, Zagreb 1913., str. 549.

⁶⁷ Crnajšek se družio s građanskom intelektualnom kremom Zagreba. Istaknuo je da je bio pobratim Đure Stjepana Deželića, a s njegovim sinom, Velimirom Đurom Josipom Deželićem, dijelio je učeničke klupe. Stoga ima smisla da je službovao na župama nedaleko grada Zagreba. Usp. Pismo V. Crnajškera Velimiru Deželiću od 16. veljače 1924., u: DAZ, fond Obitelj Deželić, spis 989. [Podatke o primatelju odredili smo na temelju fonda u kojemu se pismo nalazi i usporedbom Crnajšekove godine rođenja s godinama rođenja članova obitelji Deželić, a čiji su spisi u istoimenom fondu.]

⁶⁸ Dopis NDS-a dr. Ivanu Gjurancu od 6. studenog 1913., u: NAZ (NDS), 4639/1915, dopis br. 6533.

⁶⁹ Neobično dugotrajno sređivanje računa župe Bedekovčina odvijalo se od primopredaje župe 10. prosinca 1913. do 18. kolovoza 1915.

bavio u svojoj skrbi o dobrobiti Župe. Nailazimo tako na nesređene račune koje je pokojni župnik Gladki ostavio za sobom, a koje njegov nasljednik Noršić opisuje blagim pojmom “nejasno”. Dobrano se novi župnik namučio da uspije ispuniti nalog koji je dobio, odnosno da uspije sastaviti inventar “pobožnih, nadarbinskih glavnica kao i za sastav crkvenih računa” jer je molio NDS da mu pošalje popise koji su trebali biti redovito dostavljani iz župe Bedekovčina, a kojih on čuva drugi primjerak. Ovoga posla latio se u prosincu 1913. godine, ali je odgovor čekao do polovine siječnja iduće godine.⁷⁰

Dotično kašnjenje odgovora rezultiralo je narušenim odnosima dr. Gjuranca i Noršića.⁷¹ U svom dopisu od 10. siječnja 1914. dr. Gjuranec se žali da mu Noršić još nije poslao inventurne popise “crkvenih glavnica” jer je, navodi, “na iste zaboravio”. Predlaže da NDS prestane financijski pomagati Noršiću kao “komorskom župniku” i da se “godišnji subsidium” u iznosu od 400 kruna prvo uloži za sanaciju dugovanja nastalog uslijed pomlađivanja vinograda, a da potom, nakon isteka pet godina i sanacije dugovanja, NDS njime raspolaže “prema potrebi i uvidjavnosti”.⁷² Njegov dopis nije naišao na potpuno odobravanje i prihvaćanje jer ga je u dopisu od 30. siječnja spomenute godine NDS opomenuo da nedostaje jedan kalež te da je inventar nemarno složen jer je očekivano da je sastavljen “nekim redom”, što poslani inventar očito nije. Priča oko inventara okončana je tijekom kasnog ljeta 1914. godine.⁷³ Podarhiđakon je već bio iznerviran korespondencijom s NDS-om te je u posljednjem dopisu gotovo ironično dodao da, ako ponovno treba prepravljati inventar i tražiti vlastite potpise svih izvornih potpisnika, treba “šekutore eventualno počekati, dok se vrate iz vojske [Prvog svjetskog rata, op.a.]”.⁷⁴

NDS je opomenuo Podarhiđakona na nemarnost, a istoga dana, 30. siječnja 1914., župnik Noršić svojom je detaljnom analizom misnih zaklada, koje su mu, između ostalog, 15. siječnja poslane iz Zagreba, utvrdio da je došlo do iznimno ozbiljnog nemara – zanemarena je misna zaklada Franje pl. Pisačića. Rješavanje ovog problema uključit će i Baruna osobno, a u spor će biti uvučen i nekadašnji župnik Vilko Vuković.

Problem je Noršić opisao NDS-u ovako: zakladu je najkasnije 1895. uspostavio Franjo pl. Pisačić te je iznos od 400 kruna uplaćen kao glavnica “sa obvezom od 12 sv. misa”. Sredstva su 1898. isplaćena na ruke “tadašnjeg župnika” Vukovića, te se otada gubi svaki trag sredstvima. Izgledno je da je Gladki nastojao utvrditi lokaciju

⁷⁰ Dopis Noršića NDS-u od 12. prosinca 1913., u: NAZ (NDS), 4631/1915, dopis br. 174/1913.

⁷¹ Na dopis je drugom rukom dopisano da su traženi materijali poslani 15. siječnja 1914. godine. Usp. Dopis Noršića NDS-u od 12. prosinca 1913., u: NAZ (NDS), 4631/1915, dopis br. 174/913.

⁷² Dopis dr. Ivana Gjuranca NDS-u od 10. siječnja 1914. godine, u: NAZ (NDS), 4631/1915, dopis br. 18.

⁷³ Opravdano je pretpostaviti da je dugotrajnosti uređivanja inventarnih popisa doprinijela Noršićeva minucioznost. Tomu u prilog ide činjenica da je u Katoličkom listu objavio “Naputak, kako valja urediti župni arkiv”. Usp. Vjekoslav NORŠIĆ, Naputak, kako valja urediti župni arkiv, *Katolički list*, god. 64, br. 30, Zagreb, 1913., str. 349–351; *Isto*, god. 64, br. 31, Zagreb, 1913., str. 362–364.

⁷⁴ Dopis dr. Ivana Gjuranca NDS-u od 20. kolovoza 1914., u: NAZ (NDS), 4639/1915, dopis br. 223.

glavnice, ali bezuspješno. Noršić moli da se Vukovića “pritegne na povratak iste [svote, op.a.]”, ako je on odgovoran za njezin gubitak.⁷⁵ Problem je novom župniku Noršiću u tomu što je u nezgodnim odnosima s pokojnikovom, odnosno “zakladateljevom” rodbinom jer im, kao i prethodnik, ne udovoljava želji – ne služi mise za pokojnog Franju i pokojnu Rozaliju pl. Pisačić.⁷⁶

Ovakva situacija nije mogla ostati neriješenom te je kontaktiran bivši, tada umirovljeni župnik Vilim Vuković. “Visoki nalog” za očitovanjem poslan mu je 8. listopada 1914., a isti se očitovao pisanim putem dva dana nakon primitka naloga, 19. listopada. Činjenice koje je iznio u stanovitoj mjeri kompromitiraju NDS jer im je Vuković vratio poprilično vatren odgovor: nemar NDS-a doprinio je sadašnjem stanju. Novce je uzeo iz zaklade da bi namirio osobne troškove prouzročene pomlađivanjem 1.25 jutara “nadarbinskog vinograda”. Tvrdi da je ubrao prvi rod i prodao sedam hektolitara trgovcu u Zlataru, ali da je iste jeseni premješten. NDS dozvolio mu je dotično uz naredbu da se “svake godine stalna svota” odvoja od prihoda vinograda “da se glavnicu opet nadomjesti”. Propust neredovitog uplaćivanja svalio je na svojeg nasljednika. Pozvao se na obližnju vlastelu, ali patrona nije spomenuo premda je patron jedan od potpisnika zakladnog lista.⁷⁷

NDS u dopisu Prvostolnom kaptolu zagrebačkom od 24. veljače 1915. navodi “krivnju prijašnjih župnika” kao razlog propadanja zaklade Franje pl. Pisačića. Sredstva su djelomice (iznosom od 400 kruna) nadoknađena “iz pripomoćne zaklade kardinala i nadbiskupa Josipa Mihalovića” uplatom Prvostolnog kaptola zagrebačkog na račun župnika u Komoru “iznimno još i za god. 1914.” jer je, očito, NDS prihvatio prijedlog dr. Gjuranca iz 1913. i obustavio isplaćivanje potpore župniku u Komoru. Svrha spomenutih sredstava je “uspostava glavnice misne zaklade”, a ista trebaju biti isplaćena “ravnateljstvu nadbiskupske pisarne” – ono je zaduženo da sredstva stignu do župnika Noršića.⁷⁸ Noršić je o uplati sredstava obaviješten dopisom od 16. ožujka 1915. te mu je naloženo da uplatu zabilježi na “potvrđnici diecezanske blagajne” i da NDS-u radi odobrenja dostavi “nacrt zakladnog lista o toj misnoj zakladi”.⁷⁹

Rješavanje poteškoća nije teklo brzo te je traženi nacrt odobren tek krajem lipnja 1915. godine, ali je dodan novi nalog – treba na odobrenje dostaviti “sam zakladni list u tri istopisa i u jednom jednostavnom prepisu”. NDS upućuje župnika Noršića u novu zakonsku regulativu po kojoj je dužan spomenuti jednostavni prijepis, “zajedno sa nebiljegovanim izvornim primjerom zakladnice” poslati kraljevskoj zemalj-

⁷⁵ Vilko Vuković župi duguje i dodatnu svotu u iznosu od 207 kruna i 46 filira.

⁷⁶ Dopis Noršića NDS-u od 30. siječnja 1914., u: NAZ (NDS), 4631/1915, dopis br. 28./914.

⁷⁷ Očitovanje Vilima Vukovića NDS-u u Zagrebu od 19. listopada 1914., u: NAZ (NDS), 4639/1915.

⁷⁸ Dopis NDS-a Prvostolnom kaptolu zagrebačkom od 24. veljače 1915., u: NAZ (NDS), 4631/1915, dopis br. 576. Na dopisu je kasnije nadodano da je svota od 400 kruna – redoviti iznos godišnje pripomoći župniku u Komoru – uložena kod Hrvatske poljodjeljske banke 10. ožujka 1915. godine.

⁷⁹ Dopis NDS-a Noršiću od 15. ožujka 1915., u: NAZ (NDS), 4631/1915, br. 1678.

skoj vladi.⁸⁰ Zakladni list spomenute misne zaklade poslan je u Bedekovčinu krajem srpnja 1915. uz zahtjev da pošalje “još jedan jednostavni prijepis”.⁸¹ Noršić je početkom kolovoza poslao NDS-u tražene prijepise misne zaklade Franje pl. Pisačića.⁸² Problem oko misne zaklade riješen je 18. kolovoza kad je NDS odobrio “predloženi zakladni list”, a samog župnika uputio da primjerak koji mu je vraćen pohrani “u župskom arhivu”. Istog dana NDS poslao je Odjelu za bogoštovlje i nastavu “jedan izvorni primjerak i jedan prijepis zakladnog lista”.⁸³ Sadržaj zakladnog lista iznosi na vidjelo zanimljivu činjenicu: Franjo pl. Pisačić u svojoj je oporuci naveo da “vzako letto 12 maš” treba služiti, a NDS dotični broj od dvanaest misa shvaća, i u zakladnom listu potvrđuje, kao šest tih sv. misa. Zakladni list je barun osobno potpisao te time sudjelovao u okončanju ovog spora.⁸⁴

Patron brine o župi i svećeniku koji je župnik dotične župe. Održavanje župne crkve i župne kuće nemali su izdaci koje je on dužan podmiriti. Mogućnost održavanja osigurana je veličinom imanja i njegovim prihodima, a u slučaju Bedekovčine, posjed je naglo smanjen 1919. godine kad je započelo provođenje agrarne reforme, tj. kad je plemićkom dobru Gornja Bedekovčina “oduzeto zemljište”.⁸⁵ Tijekom provođenja agrarne reforme odštete za oduzeto zemljište nisu se isplaćivale dok se nije jasno utvrdilo da su “patronatski tereti osigurani, odnosno otkupljeni”, a ministar za agrarnu reformu pazio je da osigura, odnosno da “zaštiti patronatska prava”.⁸⁶

Noršić se krajem rujna 1920. obratio NDS-u jer je “u skoro vrijeme” predviđeno prekrivanje krova crkve te izvršenje određenih popravaka na župnom stanu. Obavijest sadrži podatak da je rezultat agrarne reforme u odnosu na “patronatsko dobro Gornja Bedekovčina” sljedeće: povjerenstvo je dalo imanje u zakup u trajanju od četiri godine, a barunu Vranczyany-Dobrinoviću ostavljeni su samo kuća s dvorištem i vinograd. Zbog krajnjeg smanjenja vlasništva barun smatra shodnim da “uživaoci patronatskog dobra” sudjeluju u podnošenju financijskog tereta prekrivanja krova crkve i popravaka na župnom stanu. Noršić moli da se NDS obrati zemaljskoj vladi sa dvostrukim zahtjevom: pravnim pojašnjenjem novonastale situacije vezane uz podnošenje tereta patronata i odlukom “koja će biti mjerodavna kod budućih nosbenih rasprava”.⁸⁷

⁸⁰ Dopis NDS-a Noršiću od 24. lipnja 1915., u: NAZ (NDS), 4631/1915, dopis br. 4047.

⁸¹ Dopis NDS-a Noršiću od 28. srpnja 1915., u: NAZ (NDS), 4631/1915, dopis br. 4631.

⁸² Dopis Noršića NDS-u od 4. kolovoza 1915., u: NAZ (NDS), 4631/1915, dopis br. 115./915.

⁸³ Dopis NDS-a Noršiću od 18. kolovoza 1915., u: NAZ (NDS), 4631/1915, dopis br. 4631. Dotičnom dopisu priložen je prijepis dopisa Odjelu za bogoštovlje i nastavu.

⁸⁴ Zakladni list misne zaklade Franje pl. Pisačića, u: NAZ (NDS), 4631/1915.

⁸⁵ Dopis Povjereništva za bogoštovlje i nastavu NDS-u od 8. srpnja 1919., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 20888.

⁸⁶ Isto. NDS u Zagrebu je na svojoj sjednici od 25. srpnja 1919. odlučio da je o spomenutoj odluci Kraljevske zemaljske vlade, tj. Povjereništva za bogoštovlje i nastavu, potrebno obavijestiti svećenstvo nadbiskupije te je sastavio okružnicu u kojoj se spomenuto ukratko objašnjava. Usp. Zapisnik i okružnica od 25. srpnja 1919., u: NAZ (NDS), 9931/1938, spis br. 7957.

⁸⁷ Dopis Noršića NDS-u od 25. rujna 1920., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 121./920. NDS uputio je Noršića da patronate uputi neka osobno obavijeste Povjereništvo o promijenjenim odnosima te da na-

Naredne godine, 1921., barun Vranczyany-Dobrinoviću prodao je jednu kuću i 2,5 rali zemljišta.⁸⁸ Noršić je o ovome obavijestio NDS koji je odlučio osobno pisati Povjereništvu za prosvjetu i vjere ne bi li stanje bilo razjašnjeno, odnosno ne bi li bio dobiven odgovor na pitanje koje se već drugu godinu ponavlja: tko treba pokriti troškove novog krova crkve i popravaka na župnom stanu?⁸⁹ Barun, dvije godine nakon oduzimanja zemljišta uslijed provođenja agrarne reforme, nije dobio odluke od agrarnog ureda “koliko će za oduzeto mu zemljište dobivati zakupnine” te, shodno tomu, nije mogao odgovoriti Noršiću na njegov upit o financiranju popravaka na crkvi i župnom stanu.⁹⁰

Povjereništvu za prosvjetu i vjere u Hrvatskoj i Slavoniji u međuvremenu je objasnio NDS-u pravni okvir unutar kojeg mora djelovati patron župe u promijenjenim odnosima, tj. uslijed provedbe agrarne reforme iz 1919. Patron je, prema shvaćanju Povjerenstva, dužan “bez obzira na to da li mu je po agrarnoj reformi oduzeto zemljište i dano u privremeni zakup ili ne” izvršiti sve svoje “patronatske obveze”. Saznajemo i to da u listopadu 1921. imanje baruna Vranczyany-Dobrinovića obuhvaća 288 jutara površine te da patron “bez dozvole ne može ništa prodati od svoga zemljišta”.⁹¹ NDS ne prihvaća jednostrano ovakvo rješenje i na svojoj sjednici od 4. studenog iste godine zaključuje da je navodno jasno pravno stanje stvari izraženo “upravo ciničkom lakoćom”. Povjerenstvo kao da je namjerno slijepo za goleme posljedice koje je reforma donijela odnosima na barunovom imanju i kao da je patron dužan jednakom financijskom potporom brinuti o crkvi i župnom stanu kao i prije provedbe agrarne reforme. Odlučeno je da se spomenuti dopis Povjereništvu ima dostaviti Noršiću, župniku u Bedekovčini.⁹²

Imovina plemićkog dobra Gornja Bedekovčina dodatno je smanjena tijekom narednih godina te je ugroženo izvršavanje, tj. podnošenje patronatskih tereta prema župi Bedekovčina. Krajem 1922. godine Ivan, Josip i Konrad Kroflin zatražili su da se zemljište koje su oni još 1916. bili kupili od baruna oslobodi “patronatskih tereta”, tj. “da im se dozvoli bezteretni otpis kupljenih nekretnina”.⁹³ NDS oprezno pristupa ovoj materiji jer dodatno smanjivanje zemljišta koje jamči pokriće svih patronatskih obveza dovodi u pitanje tekuće poslove župe. Zapisnik stoga oprezno tvrdi da pre-

pomenu da im je “agrarna reforma oduzela gotovo čitav posjed”. Otpis NDS-a Noršiću od 1. listopada 1920., u: NAZ (NDS), 9931/1938, otpis br. 7997.

⁸⁸ Dopis Noršića NDS-u od 30. srpnja 1921., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 73./921.

⁸⁹ Zapisnik sa sjednice od 12. kolovoza 1921., u: NAZ (NDS), 9931/1938, zapisnik br. 6274; Dopis NDS-a Visokom povjereništvu za prosvjetu i vjere od 12. kolovoza 1921., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 6274.

⁹⁰ Dopis Noršića NDS-u od 5. rujna 1921., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 93./921. NDS spomenuto je uzeo “na znanje”, ali još čeka odgovor “od vlade” na upit poslan pred više od mjesec dana. Usp. Zapisnik sa sjednice od 16. rujna 1921., u: NAZ (NDS), 9931/1938, zapisnik br. 6946.

⁹¹ Dopis Povjereništvu za prosvjetu i vjere u Hrvatskoj i Slavoniji NDS-u od 19. listopada 1921., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 45.514.

⁹² Zapisnik sa sjednice NDS-a od 4. studenog 1921., u: NAZ (NDS), 9931/1938, zapisnik br. 8318.

⁹³ Zapisnik sa sjednice NDS-a od 15. prosinca 1922., u: NAZ (NDS), 9931/1938, zapisnik br. 9919.

ostalo zemljište (s nekretninama) plemićkog dobra Gornja Bedekovčina pruža “navodno dovoljnu sigurnost za osiguranje patronatskih tereta” jer se trojica potpisnika pozivaju na Noršićev zaključak da “sve ostale nekretnine gornjega patrona [baruna Vranyczany-Dobrinovića, op. a.] reprezentiraju dovoljno jamstva i pokrića za snažanje patronatskih dužnosti”.⁹⁴ NDS je zatražio pojašnjenje i očitovanje vlasti o ovom slučaju. Odjeljenje za prosvjetu i vjere odlučilo je nepovoljno u odnosu prema župi i obvezama povezanim s pravom patronata jer je spomenuto izuzeće dozvolilo “bez otpisa na zabilježeni patronatski spoj”.⁹⁵ Praktična posljedica je da, premda patron ostaje jedan (gospodar dobra Gornja Bedekovčina), imovina koja je jamstvo izvršavanja patronatskih dužnosti smanjuje se te u sve manjoj mjeri odgovara realnim zahtjevima.

Noršić je tijekom svog službovanja u Bedekovčini neprestano prisiljen baviti se imovinsko-pravnim poslovima župe, osobito onima povezanim s pravom patronata. Tako godine 1927. dolazi naredni veliki udarac na cjelovitost i sigurnost obveza koje proistječu iz prava patronata nad župom i crkvom u Bedekovčini. Generalna banka za obrt, trgovinu i industriju u Zagrebu naumila je spomenute godine započeti s rasprodajom i otkupom “sveukupnog imanja” baruna Vranyczany-Dobrinovića, tj. “onih čestica, koje su putem agrarne reforme razdijeljene među seljake”. Noršić je upozorio NDS da je spomenuta radnja prodaje zemljišta krajnje ozbiljna jer je riječ o “4/5 sveukupnog dobra Bedekovčina Gor.[Gornja, op. a.] i na njima je patronatsko pravo i dužnost”. Apelirao je pritom da se “zauzme na kompetentnom mjestu za otkup patronatskih dužnosti prije nego se patronatsko dobro počne parcelirati”.⁹⁶ Svojim otpisom od 15. srpnja NDS je upozorio Noršića da upozna baruna Vranyczany-Dobrinovića s jednim pravnim elementom prodaje i prijepisa zemljišta: “u smislu postojećih propisa prije parcelirane prodaje svoga imanja dužan [je] zamoliti kod gospodina velikog župana zagrebačke Oblasti, da se provede propisanim načinom otkup patronatskih tereta. U protivnom slučaju neće ni crkvena ni upravna oblast moći podijeliti svoju privolu za otpis nijednog dijela prodanog zemljišta ispod patronatske veze”.⁹⁷

Situacija se nije uvelike promijenila tijekom narednih godina, ali se početkom rujna 1930. godine Noršić obratio NDS-u te zamolio posredovanje jer se sigurnost podnošenja patronatskih dužnosti našla u opasnosti. Barun je naumio prodati parcele koje su pod agrarnom reformom iz 1919. bile dane zakupcima te je za spomenutu prodaju pribavio potrebno ministrovu dopuštenje. Noršić je apostrofirao da se

⁹⁴ Zapisnik sa sjednice NDS-a od 15. prosinca 1922., u: NAZ (NDS), 9931/1938, zapisnik br. 9919; Molba Ivana, Josipa i Konrada Kroflina NDS-u od 6. prosinca 1922., u: NAZ (NDS), 9931/1938.

⁹⁵ Otpis Odjeljenja za prosvjetu i vjere NDS-u od 22. prosinca 1922., u: NAZ (NDS), 9931/1938, otpis br. 54.244; Usp. Zapisnik sa sjednice NDS-a od 5. siječnja 1923., u: NAZ (NDS), 9931/1938, zapisnik br. 10420.

⁹⁶ Dopis Noršića NDS-u od 7. srpnja 1927., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 47./927.

⁹⁷ Otpis NDS-a Noršiću od 15. srpnja 1927., u: NAZ (NDS), 9931/1938, otpis br. 4444.

“kod prodaje ne uzimlje u obzir patronat, a preostali dio dobra ne pruža dovoljno garancije za nošenje patronatskih dužnosti”. Rješenje je ili u otkupu patronata ili da se “na drugi koji način osigura”.⁹⁸ NDS već 5. rujna piše Kraljevskoj banskoj upravi Savske banovine moleći “da izdade shodne odredbe” i da se pristupi “otkupu patronatskih tereta”.⁹⁹ Kraljevska banska uprava nakon tri mjeseca je jednostavno upozorila baruna da je potrebno otkupiti patronat te da tek tada smije pristupiti prodaji nekretnina.¹⁰⁰

Župa gdje su tekući poslovi više nadarbinsko-imovinske naravi negoli one dušebrižničke zacijelo nije odveć odgovarala Noršićevu senzibilitetu, inače istaknutom kulturnom djelatniku, te je i očekivano njegovo apliciranje na natječaj za župničko mjesto u Brdovcu.¹⁰¹

Župničko mjesto u Brdovcu ispraznilo se smrću tamošnjeg župnika Stjepana Stepinca te je, u skladu s redovitom praksom, NDS raspisao natječaj za spomenuto župničko mjesto i nadarbinu.¹⁰² Pokroviteljica tamošnje župe bila je grofica Anka Jelačić-Bužimska (1854. – 1934.), nećakinja bana Josipa Jelačića. Natječaju su se odazvala šestorica svećenika: Dragutin Peček, Vjekoslav Noršić, Zvonimir Štefančić, Josip Šimečki, Martin Benković i Adolf Dulčić.¹⁰³ Opisujući svoju tadašnju župu Bedekovčinu, Noršić tvrdi da je to župa “koja se prostire po samim brijegovima pa je stoga i vrlo teška”.¹⁰⁴

Početak listopada NDS je obavijestio Noršića da ga je grofica Jelačić-Bužimska “predložila za župnika u Brdovcu” te da prvom prilikom dođe u Zagreb položiti prisegu i primiti kanonsku investituru jer tamošnji upravitelj ne želi dulje ostati u Brdovcu.¹⁰⁵ Spomenutu prisegu položio je i primio kanonsku investituru za župu Brdovec tek krajem listopada.¹⁰⁶

Položivši župničku prisegu i primivši kanonsku investituru za župu Brdovec 27. listopada 1930. godine, Noršić je prestao biti župnikom u Bedekovčini te je župa

⁹⁸ Dopis Noršića NDS-u od 2. rujna 1930., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 102./930.

⁹⁹ Dopis NDS-a Kraljevskoj banskoj upravi Savske banovine od 5. rujna 1930., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 5670.

¹⁰⁰ Usp. Dopis Kraljevske banske uprave A. Vranyczany-Dobrinoviću od 2. prosinca 1930., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 88014-II/1-1930.

¹⁰¹ “Noršić, Vjekoslav”, *Hrvatska enciklopedija*: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44117> (zadnje posjećeno 4. studenog 2019.).

¹⁰² Usp. Molba Zvonimira Štefančića Anki Jelačić-Bužimski od 13. rujna 1930., u: NAZ (NDS), 6297/1930.

¹⁰³ Kandidat Dragutin Peček naknadno je dodan na popis, što je vidljivo iz korištene tinte crvene boje te prepravljenih brojeva ispred imena ostalih natjecatelja. Natjecatelji su slali svoje molbe ovim redom: 11. rujna poslao je J. Šimečki, 13. rujna poslao je V. Noršić, 17. rujna poslao je M. Benković, 23. rujna poslao je D. Peček, 24. rujna poslao je A. Dulčić. Njihove zamolbe s navedenim nadnevcima poslane su grofici Jelačić-Bužimskoj kao prilog gore navedenom dopisu. Usp. Dopis NDS-a Anki Jelačić-Bužimskoj od 26. rujna 1930., u: NAZ (NDS), 6297/1930, dopis br. 6194.

¹⁰⁴ Molba Noršića Anki Jelačić-Bužimskoj od 13. rujna 1930., u: NAZ (NDS), 6297/1930.

¹⁰⁵ Dopis NDS-a Noršiću od 2. listopada 1930., u: NAZ (NDS), 6297/1930.

¹⁰⁶ Usp. Dopis NDS-a Mirku Dovraniću od 27. listopada 1930., u: NAZ (NDS), 6297/1930.

koju je vodio gotovo dva desetljeća postala kanonski ispražnjena.¹⁰⁷ Naslijedio ga je Janko Dumbović. Predložio ga je barun A. Vranyczany-Dobrinović, a sâm Dumbović položio je prisegu već 28. listopada. Dekan Gjuranec pozvan je sastaviti zapisnik o predaji i inventare te ih poslati na odobrenje NDS-u.¹⁰⁸

Primopredaja župe odvila se tek 4. prosinca.¹⁰⁹ Dekan Gjuranec u svom dopisu je napomenuo da je zapisnik “potpisan po svima kompetentim faktorima”, ali da je patron župe, barun Vranyczany-Dobrinović otputovao u Beč te stoga nije jedan od potpisnikâ.¹¹⁰ NDS nije imao, kao 1913., pritužbu na tada sastavljeni zapisnik prilikom primopredaje župe, ali je upozorio Gjuranca da župnik Dumbović naknadno pošalje inventare.¹¹¹

Teškoće s patronatom se nastavljaju pod novim župnikom – Jankom Dumbovićem. Sredinom 1932. uputio je molbu NDS-u da zaštiti “minimum određen za patronat” jer je, prema njegovom navodu, “patronatsko dobro Gornja Bedekovčina” uslijed agrarne reforme i prema propisima o likvidaciji iste svedeno “na dvorac sa okolišnim parkom (cca 10 jutara) i na 6 jutara oranice”.¹¹² Odgovor na njegovu molbu sastavljen je 22. srpnja 1932. godine. NDS je zaključio sljedeće vezano uz otkup patronata: “veliki posjednik i agrarni interesenti ovlaštenoj crkvi dadu odštetu u zemlji svaki srazmjerno prema svome dijelu, koji mu ostane odnosno pripadne”. S obzirom na to da “komisija za likvidaciju agrarne reforme u Varaždinu” ima ovlasti provoditi postupak i donositi odluke, Dumbović je upućen da se pisano obrati spomenutoj komisiji.¹¹³

Kraljevska banska uprava Savske banovine u Zagrebu donijela je 28. studenog 1932. odluku koja pokazuje razmjere oduzimanja zemljišta i terećenja upravnim troškovima patrona baruna A. Vranyczany-Dobrinovića. Naime, odlukom je propisano sazivanje rasprave “na licu mjesta kod rkt. [rimokatoličke, op. a.] župe u Donjoj Bedekovčini na dan 12. decembra 1932. god./ponedjeljak/ u 8 sati, koju će provesti ovdašnji izaslanik”.¹¹⁴ Patron je dužan “dati rečenoj crkvi” određenu površinu zemlje, utvrđenu na licu mjesta, radi otkupa patronata. Nepravda ovakvog postupka očita je jer barun nije jedini korisnik spomenute zemlje, ali odluka ni u kojoj točki ne tvrdi da će i ostali korisnici zemlje (s cjelinom koje je bilo povezano pravo patronata) snositi troškove otkupa prava patronata. Cjelina tereta otkupa patronata u zemljištu, iznos putnih troškova za Adalberta Štimca (banski savjetnik poslan provesti raspravu) od 560 dinara i 75 para te ostali “troškovi ovoga uredovanja padaju na teret patrona”. Pravo glasa imaju svi interesenti, od župljanâ do “agrarnih interesenata”, ali spome-

¹⁰⁷ Usp. Dopis NDS-a Janku Dumboviću od 27. listopada 1930., u: NAZ (NDS), 6297/1930, dopis br. 6865.

¹⁰⁸ Usp. Dopis NDS-a Ivanu Gjurancu od 28. listopada 1930., u: NAZ (NDS), 6297/1930, dopis br. 6865.

¹⁰⁹ Zapisnik od 4. prosinca 1930., u: NAZ (NDS), 8260/1930.

¹¹⁰ Dopis Ivana Gjuranca NDS-u od 14. prosinca 1930., u: NAZ (NDS), 8260/1930, dopis br. 527.

¹¹¹ Dopis NDS-a Ivanu Gjurancu od 19. prosinca 1930., u: NAZ (NDS), 8260/1930, dopis br. 8260.

¹¹² Dopis Janka Dumbovića NDS-u od 15. srpnja 1932., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 63-1932.

¹¹³ Dopis NDS-a Janku Dumboviću od 22. srpnja 1932., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 4534-1932.

¹¹⁴ Odluka Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu od 28. studenog 1932., u: NAZ (NDS), 9931/1938, br. 64.616-II-1-1932.

nuti prema odluci ne snose nikakve troškove. Valja nadodati da je barun dužan izvršiti popravke i radove na crkvi¹¹⁵ prije otkupa patronata, tj. dužan je platiti visoku cijenu za oduzimanje zemljišta i nepravedno terećenje financijskim obvezama.¹¹⁶

Sačuvano je izvješće koje je zagrebački kanonik dr. Lovro Radičević podnio NDS-u o raspravi održanoj izjutra 12. prosinca pred župnom crkvom u Bedekovčini. Saznajemo da je barun A. Vranyczany-Dobrionović prodao "sav svoj preostali posjed" Alfredu Mülleru (1888.–1945.), navedenom kao "industrijalac iz Zagreba". Rasprava nije polučila očekivane rezultate jer je uz raspravu s Müllerom potrebno provesti rasprave sa svim kupcima kojima je barun prodao "veće površine" zbog toga što su oni "grunтовно prenesli sa teretom patronata" spomenute poljoprivredne površine izdvojene iz plemićkog dobra Gornja Bedekovčina.¹¹⁷

Situacija je nejasna i 1935. jer se vlasti, kako one crkvene tako i one civilne nisu najbolje snašle u novonastalim okolnostima. Banska uprava poslala je upit NDS-u o možebitnoj dozvoli koja je izdana za prodaju plemićkog dobra s kojim je "vezan patronat naprama župi Bedekovčina".¹¹⁸ Banska uprava dobila je niječan odgovor na svoj upit, uz pravno pojašnjenje da se "grunтовnim prenosom patronatskog dobra istodobno prenosi patronat kad realan teret na novog vlasnika".¹¹⁹

Očito je situacija bila nejasna jer se problem nastavio. U siječnju 1936. Vlada je kon-taktirala NDS tražeći mišljenje o oslobađanju "nekretnina veleposjeda Bedekovčina" od obveza povezanih s pravom patronata premda je godinu ranije Vlada upozorena da je patronat realan teret.¹²⁰ Garancijom samog Müllera NDS je dao svoju privolu za "ispuštanje ispod patronatske veze naprama rimokatoličkoj župi u Bedekovčini" jer je zajamčena površina veća od one koja je prethodno potpadala pod obveze prava patronata (umjesto prethodnih 122 jutara, sada je patronat osiguran zemljištem površine 129 jutara). Navedeno je da spomenuto zemljište "pruža dovoljno jamstvo za uzdržavanje jednog patronata".¹²¹ Krajem travnja situacija oko patronata nad župom Bedekovčina pravno je uređena. Banska uprava je o tome izvijestila Müllera, a NDS je prihvatio novonastalu situaciju jer je donijeta "u sporazumu" s njim.¹²²

¹¹⁵ U tu svrhu pribavljen je jedan izvadak iz zapisnika vizite u kojem stoji: "Crkva treba popravka, koji će se ove godine obaviti odmah poslije sv. potvrde. Popravke podmiruje patron". Vidi: Izvadak iz zapisnika vizite kanoničke župe Bedekovčina od 11. svibnja 1909., u: NAZ (NDS), 9931/1938.

¹¹⁶ Odluka Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu od 28. studenog 1932.

¹¹⁷ Izvještaj Lovre Radičevića NDS-u od 12. prosinca 1932., u: NAZ (NDS), 9931/1938.

¹¹⁸ Upit Kraljevske banske uprave Savske banovine NDS-u od 22. ožujka 1935., u: NAZ (NDS), 9931/1938, upit br. 3372-II-1.

¹¹⁹ Dopis NDS-a Kraljevskoj banskoj upravi Savske banovine od 29. ožujka 1935., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 2522-1935.

¹²⁰ Dopis NDS-a Kraljevskoj banskoj upravi Savske banovine od 24. siječnja 1936., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 604-1936.

¹²¹ Dopis NDS-a Kraljevskoj banskoj upravi Savske banovine od 17. travnja 1936., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 3105/1936.

¹²² Dopis Kraljevske banske uprave Savske banovine Alfredu Mülleru od 24. travnja 1936., u: NAZ (NDS), 9931/1938, br. 27525-II-1-1936.; Zapisnik sa sjednice NDS-a od 1. svibnja 1936., u: NAZ (NDS), 9931/1938, zapisnik br. 3488.

Politika NDS-a nije vodila brigu o redovitoj korespondenciji s lokalnim župnikom Dumbovićem jer se isti 18. svibnja 1936. obratio uzrujanim pismom tražeći objašnjenje za oglas kojeg je Müller dao razglasiti agrarnim interesentima, a koji je očito protiv onoga što Dumbović vidi kao dobro rješenje spora započetog raspravom 1932. godine. Navodi da je prilikom spomenute rasprave odlučeno, suprotno odluci Kraljevske banske uprave Savske banovine, da će veleposjednik sudjelovati u otkupu patronata u većinskom udjelu (70%) dočim će sami agrarni interesenti podnijeti ostatak tereta (30%). Dumbović izražava svoje bojazni s obzirom na to da je “sadašnje patronatsko dobro već maleno” i ne vidi način ispunjavanja svih zahtjeva koje postavljaju dnevni poslovi župe.¹²³ Komunikacija je u ovoj situaciji očito zakazala te nije došlo do prijenosa poruke adekvatnim kanalima od NDS-a do župnika čije se župe izravno tiče rješavanje spora.

Odgovor nije dugo čekao jer mu je isti iz Zagreba stigao 29. svibnja. Protumačeno mu je da je spomenuto besteretno prenošenje zemljišta dozvoljeno jer je veleposjednik Müller zajamčio dovoljnim zemljištem uzdržavanje patronata nad župom Bedekovčina.¹²⁴ Dumbović, čini se, nije kontaktirao s novim vlasnikom (Müllerom) i informirao se o novonastaloj situaciji u župi.

Ljeto 1936. dočekalo je rješavanje troškovnika za popravke koji su potrebni na “patronatskim bogoštovnim objektima” te su troškovi podijeljeni, sukladno odluci s rasprave iz 1932., između supatronâ župe Bedekovčina. Banska uprava u svojoj odluci od 27. lipnja navela je popis svih fizičkih osoba upisanih u gruntovnici nad čijim je zemljištem realan teret patronata. Troškovi koji su procijenjeni na 24 796 dinara podijeljeni su među supatronima s obzirom na površinu zemljišta u njihovom posjedu, odnosno postotni udio u zemljištu pod teretom patronata. Alfred Müller platio je 16 741 dinar, a barun A. Vranyczany-Dobrinović 2 367 dinara. Ostali supatroni platili su daleko manje iznose sukladno veličini zemljišta. Dugotrajnost postupka opravdana je pribiranjem podataka o vlasnicima “na čijim je zemljišnim česticama gruntovna zabilježba ovoga patronata”.¹²⁵ Besteretni prijenos zemljišnih čestica omogućen je tek početkom kolovoza.¹²⁶ Dvanaestero supatrona podnijelo je žalbu na određene im iznose, ali je “Ministarstvo Pravde, versko odelenje u Beogradu” u svibnju 1937. donijelo odluku da su njihove žalbe neutemeljene jer su iznosi njima dosuđeni daleko manji od onoga koji je imao podmiriti Müller – “koji se ne žali”.¹²⁷

Prateći događanja vezana uz pravo patronata i patronatsko dobro Gornja Bedekovčina uočili smo nekoliko važnih elemenata koje je korisno istaknuti. Slomom Au-

¹²³ Dopis Janka Dumbovića NDS-u od 18. svibnja 1936., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 65-1936.

¹²⁴ Dopis NDS-a Janku Dumboviću od 29. svibnja 1936., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 4127-1936.

¹²⁵ Odluka Kraljevske banske uprave Savske banovine od 27. lipnja 1936., u: NAZ (NDS), 9931/1938, odluka br. 42.984-II-1-1936.

¹²⁶ Usp. Dopis Kraljevske banske uprave Savske banovine Alfredu Mülleru od 5. kolovoza 1936., u: NAZ (NDS), 9931/1938, dopis br. 52.463-II-1-1936.

¹²⁷ Odluka Kraljevske banske uprave Savske banovine od 5. svibnja 1937., u: NAZ (NDS), 9931/1938, odluka br. 30210-II-1-1937.

stro-Ugarske Monarhije došlo je do kolapsa državnog sustava koji je funkcionirao na ovim prostorima tijekom niza stoljeća. Sustav je bio sposoban trajati, ali nije bio sposoban prilagođavati se. Upravo su neprilagodljivost i nefleksibilnost prava patronata uvelike doprinijeli njegovu slomu. Usko povezano sa zemljom (posjedom), s plemićkim dobrima i obilnim zakladama, postalo je nesposobno nositi se s promjenama koje su nastupile nakon Prvoga svjetskog rata i koje je državna politika nenaklonjena plemstvu i Katoličkoj Crkvi podržavala (spomenuto je očito u dopisci s Povjerenstvom za prosvjetu i vjere koje stalno odugovlači i nastoji čim veće financijske terete svaliti na barunova pleća). Pravo patronata je doslovno “dalo svoje” te je prirodnom dinamikom povijesti prestalo postojati.

Zaključak

Kanonskopравни tekstovi navode na zaključak da je pravo patronata podložno povijesnoj dinamici te je doživljavalo svoj razvoj. Benedikt XV. – svjedok neviđenog svjetskog sukoba – objavljivanjem Zakonika kanonskog prava 1917. godine označio je formalno utrućenje prava patronata jer je zabranjeno osnivanje, utemeljenje novih patronatskih odnosa. Postojeća prava patronata nije ukinuo jer, s obzirom na nove društveno-političke prilike, nije ni trebao. Pravo patronata dalo je svoj doprinos povijesti Zapada te je sve bilo spremno za njegov odlazak u ropotarnicu povijesti.

Hrvatski prostori obilježeni su početkom 20. stoljeća velikim plemićkim dobrima koja su zrcalila nekadašnji ugled, moć i bogatstvo svojih vlasnika, ali uoči i nakon Prvoga svjetskog rata predstavljaju veliko breme jer njihovo održavanje postaje sve zahtjevnije. Agrarna reforma iz 1919. dodatno je otežala položaj plemića-patrona i dovela, uoči Drugoga svjetskog rata, do njegovog prirodnog skončanja. Slojevitost prava patronata vidljiva je u silnom poslu, kako birokratske tako i praktične naravi, što su ga župnici Noršić i Dumbović te patron barun Vranyczany-Dobrinović nastojali provesti u razdoblju 1913.–1937. Državna politika, očito nesklona starom hrvatskom plemstvu i Katoličkoj Crkvi, dodatno je otežavala njihova nastojanja ne bi li dovela do krajnjeg osiromašenja i baruna i župu Bedekovčina.

Vidljivo je dakle da je pravo patronata dalo svoj doprinos povijesti Europe, da je obogatilo njezinu pravnu tradiciju i potvrdilo prožetost društva kršćanstvom i kršćanskim duhom. Prilagođeno, gotovo sraslo s feudalnim sustavom, pravo patronata uspjelo ga je nadživjeti, ali je uslijed socioekonomskih promjena tijekom tridesetih godina prošloga stoljeća ono našlo svoj prirodni kraj na tlu Europe.

Vatroslav Siketić

The Usage of the Right of Patronage – Appointment of Parish-Priests in the Parish of St. Barbara in Bedekovčina in the Twentieth Century

Summary

The paper examines the canon law institute of the law of patronage (*ius patronatus*). The first part of the paper provides an account of the historical context of its origin, proving on the basis of sources and relevant literature that the twelfth century was a period of stormy relations between the Church and the state, and that the aforementioned stormy relations of popes, emperors and kings during the “Renaissance of the twelfth century” led, as a result its demands, until the establishment of the mentioned (compromise) institute. The application of patronage rights in the parish of St. Barbara in Bedekovčina by its patron baron Dr. Ambroz Vranyczany-Dobrinović in the period between 1913 and 1937.

Keywords: ecclesiastical history, the twelfth century, the twentieth century, right of patronage, Vranyczany-Dobrinović